

NAILA VALJEVAC

ANTROPONIMI I AKCENAT NA PRIMJERU GOVORA VIŠOČKIH MUSLIMANA

Mada se akcenatski tipovi antroponima u govoru višočkih Muslimana uglavnom uklapaju u naš prozodijski sistem, ima ih nekoliko koji odstupaju od standarda.

Zbog obimnosti građe, prikupljene iz matičnih knjiga u Visokom, i docnije prozodijski dopunjene na terenu, u radu su klasifikovana samo lična imena i njihovi hipokoristici u funkciji punog imena kod gradskog stanovništva, iako se, čini se, ne razlikuju mnogo, bar ne prozodijski, ni antroponimi u okolnoj ruralnoj sredini. I akcenat je zabilježen onako kako se izgovora u urbanom govoru. Posmatran je sa dijalekatskog aspekta, što je, izgleda, i jedini način da se utvrde akcenatske specifičnosti antroponima ova u odnosu na druge govore.

Višočki Muslimani, kao u ostalom i drugi, imaju uglavnom imena orijentalnog porijekla. Ona su često modifikovana, što nije neobično kod imena stranog porijekla, i leksike uopšte, kojima se ne zna izvorni akcenat niti značenje. Pa čak i da je dobro poznat izvorni izgovor, prihvaćena kao naša, domaća, ova imena teško da su mogla mimoći srpskohrvatski akcenatski »žrvanj«. Najlakše su se prilagodila imena arapskog porijekla, jer je arapski akcenatski sistem bliži našem, nego što su to turski i perzijski.¹

Klasifikacija po akcenatskim tipovima nije iziskivala potrebu da se pored imena označi i njegovo porijeklo, jer su sva imena orijentalnog porijekla poprimila akcenat govora višočkih Muslimana, koji se u ponečemu razlikuju od akcenta govora pripadnika ostalih konfesija sa ovog govornog područja.

Antroponimi orijentalnog porijekla su dosljedni kod tamošnjih žitelja između četrdeset i pedeset godina, kod njihovih roditelja, a kako je zabilježeno u matičnim knjigama, i kod njihovih predaka. Nova društvena strujanja usloвила su i drukčiji odnos prema ličnom imenu. Više nije bila jeres nadjesti djetetu ime slovenskog porijekla, mada se to izbjegavalo. I poslijeratne matične

¹ Vidi: Dr Ismet Smajlović: Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1977, str. 64

knjige "ukazuju da preovladavaju imena orijentalnog porijekla. Međutim, pojavljuju se i ona koja samo po svom glasovnom sklopu asociraju na Istok, ili su slobodna kombinacija glasova ili glasovnih skupina koje »lijepo« zvuče. Takav odnos prema ličnom imenu društveno je uslovljen. Teško se eksponirati u jednoj jako religioznoj sredini. Otuda između 1970. i 1979. godine matične knjige vrve od imena takvog porijekla. Ovi antroponimi ne samo da su se semantički izdvojili iz sistema nego-šu i akcenatski eksponirani. Tako su nastala imena tipa *Enila*, *Minèla*, *Sanèla*, mada mnoga od njih već podliježu zakonu koji ne dozvoljava da se silazni akcenat (˘) zadržava na nepočetnom slogu. Zato se u govoru visočkih Muslimana može pored ovoga čuti i preneseni akcenat tipa *Enila*, *Minela*, *Sanela*.

I konačno, treba istaknuti da je ponovo zavladała moda da se djeci nadijevaju stara imena, ovdje imena orijentalnog porijekla. Ona u bujici imena nepoznatog značenja i stranog akcenta ponovo djeluju egzotičnije i ekspresivnije. To nije tipično samo za Visoko i samo za Muslimane.

Rečeno je da su se gotovo sva imena kod visočkih Muslimana uklopila u akcenatski sistem ovoga govora. Potrebno je zato reći ukratko nešto i o tom sistemu.

Visočki govor ima četveroakcenatsku novoštokavsku akcentuaciju, ali sa još uvijek veoma frekventnim neprenesenim dugim silaznim akcentom. Takav akcenat je tipičan naročito za stariju generaciju visokočkih Muslimana, ali nije potpuno stabilan. Proces prenošenja već je zahvatio srednju generaciju. Paralelno se izgovaraju i riječi s prenesenim i riječi s neprenesenim akcentom kod istog govornika, dok je nepreneseni akcenat kod mladih ljudi rijedak.

Ako se za kriterij klasifikacije uzmu samo prozodijski i slogovni, a zanemare ostali elementi, onda se antroponimi visočkih gradskih Muslimana mogu svrstati u sljedeće akcenatske kategorije.

1. *Vlastita imena ženskog roda* mogu biti dvosložna, trosložna i četverosložna, a obuhvataju ove akcenatske tipove:

a) dvosložna imena

- tip ˘ ˘ : *Ādha*, *Ādla*, *Āmra*, *Āzra* i sl.
- tip ˘ ˘ : *Ānes*, *Lējla*, *Sēnka*;
- tip ˘ ˘ : *Ēsma*, *Hāva*, *Hība*, *Zēhra*;
- tip ˘ ˘ : *Ājna*, *Bēdra*, *Dīka*, *Fāta*.

Statistički, od 75 dvosložnih imena ili hipokoristika u funkciji punog imena, samo 5 imaju dugi silazni akcenat na početnom slogu (tip ˘ ˘), 10 ih je sa kratkim uzlaznim (tip ˘ ˘), 24 sa kratkim silaznim (tip ˘ ˘) i, najviše, 36 sa dugim uzlaznim akcentom (tip ˘ ˘). To su imena tipa *Fāta*, danas, statistički, nešto brojnija nego ranije, što pogoduje frekvenciji akcenta ovoga tipa.

U zavisnosti od starosti i obrazovanosti govornika, kod antroponima ovog akcenatskog tipa u gen. i instr. sg. mogu se čuti i nepreneseni dugi silazni akcenti: *Zláta* — *Zlātê* — *Zlātôm*, *Dika* — *Dikê* — *Dikôm*. Takav akcenat se, mada rjeđe, čuje i kod imena tipa $\sim \sim$: *Ėsma* — *Esmê* — *Esmôm*, *Zêhra* — *Zehrê* — *Zehrôm*. Antroponimi tipa $\sim \sim$ i tipa $\sim \sim$ kroz čitavu paradigmu imaju nominativni akcenat: *Āzra* — *Āzrê* — *Āzri*..., *Sênka* — *Sênkê* — *Sênki*...

b) Kod trosložnih antroponima postoji 6 akcenatskih tipova:

— tip $\sim \sim \sim$: *Ādnela*, *Āmela*, *Bêgana*, *Bêgija*;

ili $\sim - \sim$: *Jāsmînka*;

— tip $\sim \sim \sim$: *Hûrija*, *Kîmeta* *Nîmeta*, *Sâdeta*;

— tip $\sim \sim \sim$: *Īlhana*, *Nêira*, *Nêsiba*;

— tip $\sim \sim \sim$: *Adêlma*, *Anêsa*, *Danîna*, *Ďenîta* (Dženita);

— tip $\sim \sim \sim$: *Alêma*, *Alîda*, *Alîsa*, *Amîla*;

— tip $\sim \sim \sim$: *Abâsa*, *Admîra*, *Advîja*, *Aîša*.

Interesantno je da je akcenatski podtip $\sim - \sim$ (*Jāsmînka*), inače frekventan u srpskohrvatskoj antropologiji (*Nêvênka*, *Jôvânka* i sl.), u ovom idiomu potpuno neproduktivan, a za ilustraciju je mogao poslužiti samo jedan antroponim.

Dosta su rijetka i imena tipa $\sim \sim \sim$ (*Zînetâ*) i tipa $\sim \sim \sim$ (*Hâsi-ba*). Pronađeno je samo po 5 antroponima koji pripadaju ovim tipovima. Osim toga, imena tipa *Hâsiba* ne susreću se često, novijeg su porijekla u ovom govoru i ne uklapaju se u njegov prozodijski sistem.

Kratki silazni akcenat van prvog sloga zabilježen je kod imena tipa $\sim \sim \sim$ (*Sanêla*). Ovakav izgovor, karakterističan za mlađi svijet, nastao je pod uticajem nekih stranih imena, novijeg je porijekla i, sudeći po njegovoj nestabilnosti u govoru istog govornika, brzo će biti potisnut jer se ne uklapa u prirodu našeg jezika. Sva imena ovoga tipa imaju još ili preneseni akcenat za slog naprijed — *Minela*, *Sânela*, ili je kratki silazni na nepočetnom slogu zamijenjen kratkim uzlaznim akcentom — *Minêla*, *Sanêla*, *Ďenîta* (Dženita), što je podržano i frekventnim akcenatskim tipom *Alêma*. Ovom tipu ($\sim \sim \sim$) u idiomu visočkih Muslimana pripadaju 103 antroponima, ne računajući one iz tipa *Sanêla* koji im se često pridružuju (*Sanêla* > *Sanêla*).

Akcenatski tip *Alêma* ($\sim \sim \sim$) specifičan je ne samo po distribuciji nego i po tome što on u visočkom idiomu ima i svoj prozodijski dublet. U govoru najstarijih Muslimana, osobito žena, tip *Alêma* ima i predakcenatsku dužinu, poznatu u ovome idiomu i u drugim kategorijama riječi — *Ālêma*, *Bâdêma*, *Râsêma* i sl. U gen. i instr. sg. ovog akcenatskog tipa, mada rijetko, može se čuti i nepreneseni dugi silazni akcenat: *Alêma* — *Alemê* — *Alemôm* // *Ālêma* — *Ālemê* — *Ālemôm*.

Antroponimi tipa *Aîša* ($\sim \sim \sim$, 101 antroponim) i tipa *Zûmreta* ($\sim \sim \sim$, 61 antroponim) u potpunosti se uklapaju u srpskohrvatski

prozodijski sistem, što se, uostalom, vidi i po njihovoj frekvenciji. Nepreneseni dugi silazni akcenat javlja se kod imena tipa u gen. i instr. sg. : *Advija* — *Advijē* — *Advijôm*, češće nego kod imena sa kratkim uzlaznim akcentom (tip ٠٠٠).

c) Četverosložna imena ženskog roda, koja u govoru visočkih Muslimana nisu brojna, mogu se svrstati u sljedeće akcenatske tipove, mada se mogu, prema kvalitetu i kvantitetu akcenta, uklopiti u neki od dvosložnih ili trosložnih tipova:

- tip ٠٠٠٠ : *Čelëbija* (Čelebija), *Muàmera*;
- tip ٠٠٠٠ : *Adáleta*, *Barájeta*, *Đeváhira* (Dževahira);
- tip ٠٠٠٠ : *Kemàila*, *Merhunisa*, *Senàida*;
- tip ٠٠٠٠ : *Adelina*, *Ahmedina*, *Azemina* ;
- tip ٠٠٠٠ : *Amirëla*, *Manuëla*.

Nije zabilježen nijedan primjer sa akcentom na inicijalnom slogu. Statistički, najbrojnija su imena tipa *Azenmîna* (٠٠٠٠). Zabilježeno je 12 antroponima koji se često ponavljaju. U gen. i instr. sg. antroponima ovoga tipa javlja se nepreneseni dugi silazni akcenat: *Azemîñê* — *Azemîñôm*, koji je frekventniji nego kod akcenatskog tipa ٠٠٠٠ (*Kemàila*), mada ni u toj poziciji nije nepoznat: *Kemàila* — *Kemàilê* — *Kemàilôm*. Mnogo su rjeđi antroponimi tipa *Adáleta* (٠٠٠٠ , 5), a sasvim usamljeni tip *Amirëla* (٠٠٠٠ , 2). Izuzev posljednjeg, svi četverosložni tipovi antroponima ženskog roda ne odstupaju od pravila našeg akcenatskog sistema. Pa i ovaj izuzetak ne stoji sasvim po strani. Silazni akcenat na nepočetnom slogu zamjenjuje se uzlaznim, što podržava i postojeći akcenatski tip *Kemàila* (٠٠٠٠). Ovaj silazni akcenat ne pomjera se za slog naprijed.

2. Antroponimi muškog roda, koji mogu biti i petosložni, prema akcentu i broju slogova svrstani su u sljedeće kategorije.

a) Dvosložni antroponimi imaju:

- tip ٠٠ ili - : *Hāmza*, *Mëhmed*, *Mîrza*, odnosno:
Ābāz, *Ādmîr*, *Ādnān*;
- tip ٠٠ ili - : *Ahmet*, *Ājdin*, *Bësim*, odnosno:
Ālmās, *Dërviš*, *Đevād* (Dževad);
- tip ٠٠ ili - : *Ābid*, *Ādil*, *Ādem*, odnosno:
Fārūk, *Jākūb*.

Najbrojniji su antroponimi tipa *Ābid* (٠٠). U ovome govoru zabilježeno ih je 90. Osim toga, ta imena su i veoma česta. Zabilježena su i dva antroponima ovoga tipa sa dužinom na drugom slogu — *Farūk* i *Jākūb*. Ovi antroponimi uklapaju se i u sistem neprenesene akcentuacije, pa u govoru starih Visočana imaju i drugu akcenatsku formu — *Jākūb*, *Fārūk*. Inače se najčešće ponašaju kao i oni tipa ٠٠ : *Fārūk*, *Jākūb*.

Drugi je po frekvenciji tip ˘ ˘ (Āhmet, 60), odnosno ˘ - (Ālmās, 51 antroponim). Antroponimi ovoga tipa sa dužinom na drugom slogu takođe imaju u lokalnom govoru i svoj akcenatski dublet, formu sa neprenesenim akcentom: *Ālmās*, *Dervīš*, *Ďevād*. Upravo ovaj momenat je djelovao na pojavu finalnog kvantiteta kod antroponima *Fārūk* i *Jákūb*: *Ďevād* > *Ďevād*, a *Fārūk* > *Fārūk*. Kod imena ovoga tipa, bez obzira da li je nominativni akcenat prenesen ili ne, on se mijenja u drugim padežnim oblicima. U gen., dat., ak., instr. i lok. sg. akcenat je pomjeren prema kraju riječi, dok je u vokativu dobio silaznu intonaciju: gen. sg. *Ālmāsa*, vok. *Ālmāse*.

Tip ˘ ˘ (Hāmza), odnosno ˘ - (Ādnān) takođe se u potpunosti uklapa u naš prozodijski sistem. U visočkom idiomu su brojniji antroponimi ovoga tipa sa dužinom na drugom slogu (40 : 6).

b) Kod trosložnih imena mogu se izdvojiti tri akcenatska tipa:

— tip ˘ ˘ ˘ : *Ālija*, *Āvdija*, *Fāhrija*, *Hākija*, kome se pridružuju i usamljeni antroponimi *Īlijās* (˘ ˘ -) i *Jāsmīnko* (˘ - ˘);

— tip ˘ ˘ - : *Abdūlāh*, *Ālmēdīn*, *Bahrūdīn*, odnosno ˘ ˘ ˘ : *Muāmer*, *Muhāmed*, *Muhidīn*, *Muzāfer* i

— tip ˘ ˘ ˘ : *Ďevāhid* (Dževāhid), *Hidājet*, *Ibrāhim*.

Kratki silazni akcenat (˘) nije nepoznat u trosloženim vlastitim imenima muškog roda, ali, s obzirom na njihovu frekvenciju, ne mogu se izdvojiti u posebne tipove. Sa akcentom na inicijalnom slogu zabilježena su samo 3 antroponima, i to 1 sa kratkim (˘ ˘ ˘) i 2 sa dugim posljednjim slogom (˘ ˘ -): *Mūlaga*; *Ēlvedīn*, *Ēvelīn*. Sa medijalnim akcentom (˘ ˘ ˘) su dva — *Husēin*, *Uzēir*, i sa finalnim (˘ ˘ ˘) jedan antroponim — *Abdūlhāk*.

Takođe, ni u jedan od pomenutih trosloženih tipova ne može se svrstati ni usamljeni antroponim *Nūrija* (˘ ˘ ˘), a koji je istovetan sa trosložnim akcenatskim tipom antroponima ženskog roda — *Nīmeta*.

Najfrekventniji je tip *Ālija* (27 + 1 + 1), zatim tip *Abdūlāh* (19), odnosno *Muhāmed* (10), i, konačno, tip: *Ibrāhim* (10 antroponima). Izuzev tipa ˘ ˘ (Abdūlāh), svi ostali čuvaju nominativni akcenat kroz čitavu paradigmu.

Osim što u paradigmi mijenja mjesto i kvantitet akcenta, gen. sg. *Abdūlāha*, vok. *Ābdūlāhu*, ovaj tip u nominativu ima paralelno i nepreneseni stari dugi silazni akcenat: *Abdūlāh*, *Ālmedīn*, *Bahrūdīn*, *Fahrūdīn* i sl.

c) Četverosložni antroponimi muškog roda uglavnom su složeni od dva dvosložna. Nema ih mnogo. U visočkom idiomu zabilježeno ih je samo 10:

˘ ˘ ˘ - : *Abdurāhmān*; ˘ ˘ ˘ ˘ : *Hamzālija*, *Sejdālija*; ˘ ˘ ˘ ˘

: *Sabahudin*, *Sirađudin*, odnosno: ٠٠٠- : *Sabahudin*, *Sirađudin*, *Zekerijah*; ٠٠٠٠ : *Behaija* i ٠٠٠٠ : *Adbulkadir*.

Nijedno od ovih imena ne čini poseban akcenatski tip, tim više što se mogu uklopiti u jedan od dvosložnih ili trosložnih akcenatskih tipova antroponima muškog roda. Po svojoj specifičnosti interesantan je jedino antroponim *Abdurahmān*, koji i u ovoj akcenatskoj formi, a tako ga izgovaraju mladi ljudi, ima akcenat koji nije uobičajen u našem akcenatskom sistemu. Kod pripadnika starije generacije visočkih Muslimana on ima i dubletnu formu — *Abdurahmān*. Takav akcenat imaju i antroponimi *Sabahudin*, *Sirađudin*, *Zekerijah*. U ostalim padežima akcenat je pomjeren: gen. sg. *Abdurahmāna*, *Sabahudina*, vok. sg. *Ābdurahmāne*, *Sābahudine*.

d) U govoru je zabilježen samo jedan petosložan antroponim — *Mehmedālija* (٠٠٠٠٠), koji je, takođe, složenica i ne pripada posebnom akcenatskom tipu.

Ukratko — nešto i o *hipokoristicima*. I ženski i muški hipokoristici su dvosložni i akcenatski se ponašaju kao neki od pomenutih tipova. Kod ženskih antroponima, čini se, najčešći su oni tipa (*Fāta*): *Edina* > *Dina*, *Mubina* > *Bina*, *Rabija* > *Bija*, *Adila* > *Dila*, *Naila* > *Nila* itd. Obično su i oni tipa ٠٠ (*Āmra*): *Edina* > *Dina*, *Zineta* > *Zina*, *Ramiza* > *Miza*, *Minēla* || *Minēla* || *Minela* > *Mina* itd., ili tipa ٠٠ (*Lējla*): *Emina* > *Minka*, *Edina* > *Dinka*, *Senija* > *Sēnka* itd., što zavisi od načina njihove tvorbe.

Za muške hipokoristike je, takođe, karakteristična dvosložnost: *Ālija* > *Āljo*, *Īzet* > *Īzo*, *Sālih* > *Sālko*, *Jākūb* > *Kūbo* itd.; *Nāsir* > *Nāsko*, *Bēsīm* > *Bēsko*, *Jāsmīn* > *Jāsko* i sl. Zabilježen je samo jedan primjer sa kratkim silaznim akcentom u hipokoristiku koji je nastao od antroponima sa dugim uzlaznim akcentom: *Sālih* > *Sālka*, što je nastalo pod uticajem hercegovačkog stanovništva koga ovdje ima znatan broj.

Kod hipokoristika muških imena u govoru najmlađe generacije pojavio se akcenatski (i morfološki) tip koga nema kod starijih. To su dvosložni hipokoristici sa kratkim silaznim akcentom na inicijalnom slogu. Tako je gotovo svaki *Tārik* > *Tāre*, *Mīrsād* > *Mīre*, *Nāsir* > *Nāce*, *Zākīr* > *Zāke*, *Sālem* > *Sāle*, *Kāsīm* > *Kāse* itd. Morfološki to nije sasvim nova pojava, jer se takav način tvorbe javio i kod srednjogodišnjaka, ali sa dugim silaznim akcentom: *Rāsīm* > *Rāse*, *Kāsīm* > *Kāse* i sl.

Na kraju, ovo je samo jedan od mogućih načina utvrđivanja akcenatskih tipova antroponima, s ciljem da se dā sinhrona deskripcija u konkretnom govoru. Ovako klasifikovani, akcenatski tipovi antroponima u govoru visočkih Muslimana najvećim dijelom su u okviru standardnog akcenatskog sistema. Nekoliko njih sa silaznim akcentom van prvog sloga, naročito dugog silaznog akcenta, i predakcenatskim kvantitetima ukazuju na dijalekatsku specifičnost

ovoga govora. Međutim, paralelni akcenatski likovi s prenesenim i neprenesenim akcentom ukazuju na to da je proces prenošenja uveliko zahvatio i ovu sredinu. A sudeći po tempu kojim se taj proces kreće, potpomognut auditivnim sredstvima informisanja, neće biti daleko vrijeme kad će i u visočkom govoru nestati antroponima sa starim akcentom ili predakc. dužinom kao što su: *Zijād, Teufik; Jākūb, Fārūk; Ālēm^{"a}, Rāsēm^{"a}* i sl.

ANTROPONYMS AND ACCENT — ON THE EXAMPLE OF THE TOWN OF VISOKO MOSLEMS

Summary

Although antroponym accent types fit into our prosodic system there first are some that deviate from its standards. Falling accents in other than the syllables are met unusual in the antroponyms of the Moslems of Visoko: *Djenŕta, Sanĕla; Uzĕir, Abdulhāk*, and specially those of the type of *Teufik, Sabāduhin, Abdurahmān; Jākūb, Fārūk*. This pre-accent quantity is also characteristic of the feminine gender antroponym accent types: *Ālĕma, Bādĕma*, which agree with the prosodic system of this idiom.

PRIKAZI